

ТЕШКОЋЕ У КОМУНИКАЦИЈИ КОД ДЕЦЕ С ПОРЕМЕЋАЈЕМ ИЗ СПЕКТРА АУТИЗМА

Ненад Глумбић

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Увод

Аутизам је неуроразвојни поремећај кога карактеришу значајна оштећења у области социјалне комуникације, као и појава стереотипних облика понашања (1). Изостанак говора у другој или трећој години живота често је главни разлог због кога се родитељи обраћају за стручну помоћ. Нека деца са аутизмом остају нема током читавог живота или су, пак, минимално вербална. Код деце која су развила говор вербална продукција често нема комуникативну функцију. Према томе, комуникациони дефицити у аутизму не ограничавају се само на говор, већ захватају све облике комуникационог понашања. Има и оне деце са високофункционалним аутизмом чије су лингвистичке способности (гласовна структура, вокабулар и морфо-синтакса) релативно очуване, али се изразити дефицити испољавају у домену прагматског функционисања. С обзиром на чињеницу да је реч о веома хетерогеном поремећају у тексту који следи биће систематизовани најчешћи комуникациони дефицити који се могу опазити код деце с поремећајем из спектра аутизма, уз напомену да не постоји ниједно обележје комуникационог понашања које је универзално присутно код све деце са аутизмом.

Обрада гласа и гласовна продукција

Давно је примећено да деца са аутизмом не реагују на људски глас на исти начин као и њихови неуротипични вршњаци. Код типично развијене деце мајчин глас има улогу биолошки истакнутог стимулуса, што је потврђено резултатима недавно спроведеног истраживања. Применом функционалне магнетне резонанце утврђена је разлика у активацији бројних можданих региона код деце која су изложена мајчином гласу у односу на непознати женски глас. Такође је примећено да непознати гласови изазивају специфичну активацију можданих региона у поређењу са околинским звуцима. Такве разлике нису уочене код деце с поремећајем из спектра аутизма (2). Мајчин глас и, шире посматрано, људски глас

уопште, нема улогу биолошки привилегованог стимулуса за дете са аутизмом. Тиме се бар делимично могу објаснити и бројни дефицити социјалне комуникације, почев од изостанка реакције на позив по имену, код сасвим мале деце са аутизмом, до потешкоћа у разумевању говора и говорној продукцији.

Паралингвистичке карактеристике попут вокалног квалитета, интонације и нагласка представљају упадљива обележја деце са аутизмом. Глас је заравњен и монотон, мада нека деца имају „певајућу“ интонацију гласа. Необично висока основна фреквенција гласа једна је од упадљивијих карактеристика супрасегменте структуре говора деце са аутизмом. Томе треба придодати хипо или хиперназализован говор, нагле промене у јачини гласа и друге флукуације вокалног испољавања које не одговарају социјалном контексту.

Лексика и морфосинтакса

Вербална деца са аутизмом не користе речи на исти начин као њихови вршњаци. Специфична лексика деце са аутизмом често је обрађивана у стручној литератури (3, 4, 5). Понављање туђих речи у облику тренутне или одложене ехолалије може да има различите комуникативне функције. Неку децу са аутизмом тешко је разумети због учестале употребе неологизама и идиосинкратичког говора. Инверзна употреба личних заменица (честа употреба другог лица код поједине деце са аутизмом) указује на потешкоће у флексибилном преузимању улоге говорника и слушаоца у процесу комуникације. Тешкоће у хијерархијском устројству лексичких категорија огледају се у претераној генерализацији (нпр. дете користи именицу пас за означавање свих четвороножних животиња) или, сасвим супротно, у сужавању екстензије неког појма (нпр. дете назива псом само конкретног припадника ове врсте животиња). Говор је најчешће аграматичан, поједине синтаксичке конструкције могу бити врло необичне, мада ови, структурални аспекти језика, могу бити веома добро развијени код особа са високофункционалним аутизмом.

Занимљиво је да уочена лексичка одступања не зависе од модалитета комуникације. У литератури су описана глава деца са аутизмом чији знаковни језик карактеришу: неадекватна употреба личних заменица, ехолаличне конструкције, репетиције, грешке у ротацији длана и сл. (6).

Због недостатка теорије ума, тј. способности да себи и другим особама приписују ментална стања, деца са аутизмом у свакодневном говору не користе „менталистичке“ термине (мислити, обманути, присетити и сл.). Дефицит у развоју теорије ума ствара бројне тешкоће у свакодневном животу (неразумевање комуникационих намера других људи и имплицитно саопштених информација, недостатак социјалног такта, немогућност да се предвиде активности других особа итд.).

Прагматика

Један од разлога неуспеха деце са аутизмом на класичним задацима теорије ума јесте недостатак когнитивне флексибилности, због чега у процесу комуникације не могу да сагледају перспективу саговорника и шири контекст у коме се комуникација одвија. Из истих разлога деца са аутизмом испољавају и бројне прагматске дефиците: крше базична конверзациона правила, повређују интерперсонални простор, имају потешкоће у организацији кохерентног говора, разумевању ироније, метафоре и шале и често западају у непријатне ситуације због непознавања елементарних правила учтиве комуникације (7).

Интервенција у области комуникације

На основу вишегодишњег истраживања креирана је листа од 26 интервенција, заснованих на доказима, које се препоручују у третману поремећаја комуникације код деце са аутизмом (8). Постоје јасни докази о ефикасности различитих бихевиоралних техника: подстицање, поткрепљивање, гашење, моделовање и сл. (9). Мултикомпонентне интервенције, произашле из бихевиоралних истраживања, попут PECS-а, Функционалног комуникационог тренинга и Третмана пивоталних одговора, такође се препоручују за рад са овом популацијом деце. Са раном интервенцијом треба почети што пре, не чекајући да се постави коначна дијагноза поремећаја из спектра аутизма. Третман спроводе дефектолози и други чланови стручног тима. Многи облици третмана су посредовани и спроводе их родитељи или вршњаци уз супервизију стручњака или се, пак, за реализацију третмана користи савремена технологија. Аугментативна и алтернативна комуникација за децу са аутизмом спада у „интервенције у продору“.

Нажалост, суочавамо се са чињеницом да се у третману комуникационих поремећаја деце са аутизмом користе и бројне неефикасне технике, па чак и процедуре које могу бити потенцијално штетне. Рестриктивне дијете, суплементи, хипербарична оксигенација, хелација, хипотерапија, краниосакрална терапија и десетине других облика третмана не дају никакве резултате у области подстицања комуникације деце и адолесцената с поремећајем из спектра аутизма.

Закључак

Поремећаји комуникације код деце са аутизмом су од најранијих дана проучавања аутизма препознати као кључни елемент обликовања комплексне клиничке слике овог неуроразвојног поремећаја. Они обухватају све нивое разумевања говора и говорне продукције, невербално комуникационо понашање и област прагматске компетенције. Отуда не чуди чињеница да се у постојећим скрининг инструментима велика пажња поклања управо различитим облицима комуникационог понашања (заједничка пажња, адекватно коришћење кажипрста, одазивање на име, усмеравање гласа ка одраслој особи...). Појава аутистичних облика понашања у првим годинама живота довољан је услов за отпочињање ране интервенције, без обзира на то да ли ће се накнадном клиничком проценом потврдити дијагноза поремећаја из спектра аутизма.

Напомена: Овај чланак је проистекао из рада на пројекту „Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу“ (ОН 179017) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

Литература

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. American Psychiatric Pub; 2013.
2. Abrams DA, Padmanabhan A, Chen T et al. Impaired voice processing in reward and salience circuits predicts social communication in children with autism. eLife 2019; 8:e39906.
3. Kim SH, Paul R, Tager-Flusberg H et al. Language and communication in autism. In: Volkmar FR, Rogers SJ, Paul R, Pelphey KA (Eds.): Handbook of autism and

- pervasive developmental disorders, fourth edition, Wiley, Hoboken NJ, 2014, 230-262.
4. Fernández JM, Berruezo PP, Cobacho JP. Discapacidad intelectual: desarrollo, comunicación e intervención. Ciencias de la Educación Preescolar y Especial: Madrid; 2002.
  5. Overweg J, Hartman CA, Hendriks P. Children with autism spectrum disorder show pronoun reversals in interpretation. *Journal of Abnormal Psychology* 2018; 2:228-38.
  6. Shield A., Pyers J., Martin A, Tager-Flusberg H. Relations between language and cognition in native-signing children with autism spectrum disorder. *Autism Research* 2016; 12:1304-1315.
  7. Kissine M. Pragmatics, cognitive flexibility and autism spectrum disorders. *Mind & Language* 2012; 1:1-28.
  8. Wong et al. Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism spectrum disorder: A comprehensive review. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 2015; 45:1951-1966.
  9. Glumbić N, Brojčin B, Đorđević M. Specijalna edukacija zasnovana na dokazima: bihevioralne tehnike. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju; 2018.